

BUITEN

27^E JAARGANG N^O. 6

ZATERDAG 11 FEBRUARI 1933

Foto Lokmann

ZWARE BRANDING

Redactie: Mr. P. J. A. BOOT

INHOUD

ZWARE BRANDING (ILL.)	BLZ. 67
UIT HET GODSDIENSTIGE LEVEN IN MIDDELEEUWSCH ITALIË, DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI (I)	BLZ. 68—69
LANGS DE KUST VAN DALMATIË (GEÏLL.), DOOR MATTY VIGELIUS	BLZ. 70—72
BLOEMEN IN DEN FEBRUARI-TUIN (GEÏLL.), DOOR MIEN RUYS	BLZ. 72—74
DE RIJSTCULTUUR IN DE MINAHASSA (GEÏLL.), (SLOT), DOOR J. H. R. BROEDER	BLZ. 74—76
FRIESLAND'S BOUWHOEK (GEÏLL.), (SLOT) DOOR H. G. CANNEGIETER	BLZ. 76—78
FEBRUARI BUITEN, DOOR R. VAN EECKE	BLZ. 69, 78

Men gelieve alle stukken voor Redactie en Administratie bestemd te zenden naar **Rokin 74-76, Amsterdam**. Bijdragen dienen vergezeld te gaan van postzegels voor eventueele terugzending.

Overneming van den inhoud, ook bij gedeelten, verboden.

Uit het godsdienstige leven in Middleeuwsch Italië

I) DOOR KAZIMIERZ CHLEDOWSKI

I. DE DIENST DER MADONNA

HONDERD jaren voordat de Italiaansche steden zich begonnen vrij te maken van de feudale banden, had Frankrijk reeds zijn vrije steden onder de bescherming der koninklijke privilegiën. Tegenover de overmacht der vazallen zocht de regering des konings steun bij een bondgenootschap met de steden, waardoor vrijheid en civilisatie werden gebaat. De groote Fransche gemeenten hadden reeds in de tweede helft der XIe eeuw hun volksvertegenwoordiging, hun zelf gekozen regeering, hun raadhuis, hun „belfroi”, welks klokgelui het signaal gaf voor nieuwe ideeën, nieuwe instellingen in de maatschappij.

Noord-Frankrijk, geregeerd door de zware, maar rechtvaardige hand van Karel den Groote, wies tot een machtige natie, die — bij wijze van spreken — op de puinhoopen van het cosmopolitische keizerschap de idee van vaderlands-liefde, de nationale idee, heeft gevormd. De personificatie van deze idee was de heldhaftige Roeland, die op de groene velden van Roncevaux sneefde voor het vrije vaderland, terre libre de France. De kracht dezer idee was zoo groot, dat Roeland niet alleen de held werd van Frankrijk, doch van geheel Europa, de held van alle naties, die zich bevrijdden van de middeleeuwsche banden. Van Roeland zongen de Duitschers, zingt men in Engeland, zijn naam weergalmd langs de rotsen van Spanje en de Italiaansche Apennijnen. Het Roelandslied wekte zooveel navolging, gaf het aanzijn aan zooveel heldendichten, dat de invloed van Vergilius op de wereldlitteratuur misschien minder groot was, dan die van dit epos uit het Noorden. Dit was het eerste gedicht, hetwelk al het schoons in zich vereenigde, dat bij de Fransche ridderschap tot uiting kwam.

Gelijktijdig met de ontwikkeling der ridderschap nam de cultus toe van de vrouw, de behoedster aller schatten van gezin en natie. De ridderschap heeft de vrouw bevrijd, heeft haar verheven, niet slechts tot denzelfden rang die indertijd de Romeinsche matrone innam, doch haar bovendien omgeven met een waas van poëzie, waarvan men in de Oudheid nooit heeft gedroomd.

Toen deze cultus den hoogsten trap bereikt had, ging hij in Zuid-Frankrijk over in een meer gekunsteld systeem van adoratie en was gewis van invloed op de ontwikkeling van het naburige Italië. In de XIIIe eeuw bereidsen een groot aantal Fransche troubadours het land van Genua, Lombardije, Toscane en Montferrat en het hof der Este's werd in zekere mate het centrum der Provençaalsche poëzie. Verscheidene vorsten omringden zich met vreemde zangers.

Tot het hof van Frederik II drong de Provençaalsche poëzie door als „water in een spons”, zegt een italiaansche

schrijver. Arles en het graafschap Forcalquier waren leenprovincies van het keizerrijk en stonden dus in voortdurende betrekkingen met het hof.

De kooplieden uit Siena, uit Pisa, Lucca en Florence, die voor handelszaken naar Provence reisden, namen daar de gewoonten over van dezen kring van dichters en copieerden op hun rekeningen sirventes en pastorelles.

Maar niet alleen, dat in Italië de Fransche troubadours in hoog aanzien stonden, zelfs geboren Italianen vervaardigden gedichten in de Provençaalsche taal.

De geheele Italiaansche poëzie stond onder den invloed van Provence, de vorm der verzen en de stemming vonden daar hun oorsprong. Dat de lyriek van het Zuiden door deze nabootsing geleden heeft, is buiten kijf, vooral omdat de invloed der Provençaalsche litteratuur het sterkst was, toen de poëzie der troubadours van het lyrische in het didactische overging en aan het tanen was. En weinig decadente litteratuur heeft zich zoozeer onderscheiden door een leegte aan inhoud, als juist deze Provençaalsche verzenmakerij. Bij het lezen van dit gerijmel zou men niet gelooven, dat lieden als Frederik II het wilden aanhooren. De verklaring hiervan is, dat deze dichterlijke voortbrengselen meestal slechts als tekst dienden voor muziek en de eigenlijke poëzie dus een ondergeschikte rol speelde.

Overigens moeten van deze zuiver lyrische en lyrisch-didactische poëzie de liederen met politieke strekking, sirventes, gescheiden worden, welke in den mond van een rondreizend troubadour weerklink waren van de publieke opinie. In tijden, toen de journalistiek nog niet bestond, was het lied, als lofzang of als bijtende satyre, een der doeltreffendste agitatiemiddelen. De vorsten uit die dagen en vooral Frederik II, wisten daarvan mee te praten, vandaar dat zij de troubadours protegeerden. Een hunner, Goberto il monaco di Poncibot, wendt zich tot Frederik in zijn lied: „uw roem, o keizer, wast van dag tot dag, want de troubadours verkondigen uwe verdiensten”. Een ander wendde zich tot een schoone markiezin en zocht haar voor zich te winnen met de voor Frederik vleierende woorden: „Indien de keizer zou weten, — zong hij — dat gij zou koud waart voor mij, zou deze groote monarch, die behagen scheidt in iedere edele daad, u verzoeken, mij uw hart te schenken”.

Naast zinledige lyriek en pluimstrijkerij, die in de latere Provençaalsche litteratuur den toon aangaf, bevatte zij, vooral in de tweede helft der XIIe en in het begin der XIIIe eeuw, elementen, die ongetwijfeld zeer gunstig gewerkt hebben, ook op de Italiaansche beschaving en die nog steeds gerekend worden tot de moreele grondslagen der maatschappij. Het idealiseeren der liefde, het doen ontvlammen van het menschelijk hart tot een nog ongekenden gloed, deed de gevoelens zoo oplaaien, dat over heel de wereld de kilheid week. Dit verheffen en veredelen van het menschelijk hart was van ouder datum dan de wedergeboorte van kunsten en wetenschappen en stond los van de tradities uit het klassieke verleden. De renaissance der humane gevoelens, die haar oorsprong vond in Frankrijk, was een uitvloeisel van het Christendom en speciaal van de Fransche samenleving in de Middeleeuwen.

Terwijl echter deze strooming in Frankrijk een meer wereldsch, ridderlijk karakter droeg, werd zij in Italië vergeestlijkt en vervulde het geheele filosofische en godsdienstige leven van het volk. Eerst in Italië vatten de groote fantasten en dichters, als Jacopone, als de Heilige Franciscus, als Dante, het in Frankrijk geslepen kristal in de stralende aureool van religie en filosofie. In hun voorstellingen veranderde het aardsche ideaal van de vrouw, die om zich heen liefde, goedheid en barmhartigheid verspreidt, tot het ideaal van een vrouw, bevrijd van alle aardsche banden, de vrouw die vrijelijk den hemel vermag te naderen en de smarten der menschen wegnemen.

De geïdealiseerde vrouw en de geïdealiseerde liefde werden de voornaamste factoren voor de veredeling der harten, de verfijning der zeden en den overgang van de ruwe Middeleeuwsche samenleving tot een meer humane maatschappij.

Waarin bestonden die idealen van liefde toen zij van Frankrijk naar Italië werden overgeplant?

De liefde is, volgens de eerste troubadours, het geheimzinnige gevoel, dat onze gedachten, onze verlangens, geheel ons leven richt naar één doel, steeds onze ziel veredelt en haar goede eigenschappen versterkt. Zij is een machtige drijfveer tot het goede. Om de geliefde vrouw te naderen,

om haar te behagen, om zich harer waardig te betoonen is geen inspanning den man te zwaar. Hoe grooter zijn liefde is, des te meer wordt het ideaal, waartoe hij zich wendt, vergoddelijkt, des te sterker wordt zijn streven, het volmaakte te bereiken. Wie oprecht bemint, streeft in ieder opzicht anderen voorbij. Want de liefde is het grondbeginsel van alle deugd, door haar veranderen hoogmoedigen in nederigen, vreesachtigen in onverschrokkenen, botterikken in wijzen. Een heldhaftig ridder kan men slechts alleen door de liefde worden.

Maar hoe is deze reinheid, deze volmaaktheid van het liefdesgevoel in overeenstemming te brengen met haar realisatie, die zich niet steeds voegt naar de principes der hoogste moraliteit, die dikwijls leidt tot bedrog, tot verraad, tot verslapping der geheiligde huwelijksbanden, die alle idealen in het materiële doet ondergaan?

In dit opzicht zijn de eerste troubadours nog heel eerlijk, zij willen niet uit het ideale begrip van liefde louter imaginaire consequenties doen voortvloeien, maar geven aan het ideaal het zijne — en aan de natuur het hare.

„In een tuin onder de bladeren van een wilde roos — aldus zingt een vrouwelijke troubadour, wier naam niet bekend is gebleven — zat de donna met haar vriend, toen helaas de vrouw, die op den uitkijk stond, riep, dat de morgenster was opgekomen. O God, o mijn God, hoe vroeg komt de morgenster!”

„Gave toch de hemel, dat de nacht nog langer duurde, dat het uur van scheiden nog niet gekomen ware, dat de duenna de morgenster nog niet hadde gezien. O God, o mijn God, hoe vroeg komt de morgenster”.

Dit is nog een lied van aardsche liefde, doch naarmate deze verfijning der gevoelens voortschrijdt, naarmate de liefde tot een soort van wijsgeerig stelsel wordt, trekken de dichters de consequentie en zeggen: of de liefde is de grondslag, de oorsprong van al het goede en in dit geval kan zij onmogelijk leiden tot brute daden, in strijd met religie en moraal, of de geheele opvatting is foutief.

Aldus bereikt de dichtkunst der troubadours haar toppunt, maar zoodra zij zich met ethische problemen gaat bezighouden, ontardt zij tot louter hofmakerij. De Provençaalsche dichters uit later tijd bezingen een liefde — met restricties, een liefde met enge grenzen, een liefde zonder vleesch en bloed.

In navolging van de Provençalen hebben ook enkele Italiaansche troubadours gepoogd in hun liederen het begrip liefde zonder erfzonde te brengen. Zij leeren, dat de liefde niets anders kan zijn dan een drijfveer ten goede, een streven naar deugd, door ridderlijke hoofscheid gesierd.

Ook voor den Italiaan Barberino is de liefde de kristallisatie van „het goede”; niemand, die niet deugdzaam is, kan haar dienen, en al wat in strijd is met eer en deugd, kan niet uit de liefde voortvloeien. Wie beweert, een vrouw lief te hebben en iets van haar vergt, dat in strijd is met haar plicht, voelt niet de ware liefde voor haar.

Op verzoek van de gepersonifiëerde liefde roept de dichter in zijn „Documenti” de voortreffelijkste dienaren en dienaressen Gods bijeen in een machtig slot, tot een soort congres, waaraan hijzelf ook deelneemt. De „Liefde” deelt den vergaderden het ontwerp mede van haar wet, waaraan allen, die haar willen dienen, gebonden zullen zijn. In de vergadering hebben zitting twaalf vrouwen, voorstellende de twaalf deugden der liefde, en elk van hen keurt het voorstel goed. Hun namen zijn: Zachtmoedigheid, Beleid, Standvastigheid, Bescheidenheid, Lankmoedigheid, Hoop, Wijsheid, Roem, Rechtvaardigheid, Onschuld, Gratie en „Eeuwigheid”.

Deze wet bevat leefregels voor elkeen, die een plaats in de maatschappij bekleedt: voor den ridder, den monnik, den geneesheer, den rechtsgeleerde, den notaris, den koopman, den bankier, den podestà en den condottiero. Kortom, voorschriften hoe te leven, onder patronaat der Liefde.

„Regimento e costumi di donna” is een verhandeling over de gedragslijnen van vrouwen in de maatschappij. Barberino volgt hier de Provençaalsche schrijvers na, een zuiver Italiaansche vinding is echter de allegorische gedaante der „Madonna”, op wier aanzek de auteur zijn boek schrijft en die hem bij dit werk inspireert.

De „Madonna” van Barberino is zoo rein, zoo bovenaardsch, dat zij zelfs ten hemel kan varen om Gods raad en bestel in te winnen, de schrijver noemt haar „machtige koningin”,

die uit den hemel is neergedaald op aarde, de oudste dochter van den Koning der Koningen, Het Licht der Wereld, Spiegel der Stervelingen, Moeder des Vredes, Zuster der Liefde, etc.

De hemel heeft de Madonna lief, de winden zijn haar gehoorzaam, de sterren zijn haar eerewacht, de planeten sidderen voor haar, aarde en zee zijn haar onderdanig.

Terwijl hij een geheele litanie opsomt van haar deugden, haar met loftuitingen overlaadt, draagt de schrijver zijn boek op aan zijn Muze. De Madonna aanvaardt de hulde en schenkt den schrijver een kostbaren steen uit de kroon, die de Schepper Zelf haar op het hoofd heeft gedrukt.

Dank zij dezen talisman blijft den schrijver der „Documenten” niets verborgen, alles wordt hem geopenbaard wat hij maar verlangt te weten, met uitzondering van hetgeen slechts aan God is voorbehouden.

(Wordt vervolgd)

FEBRUARI BUITEN

DOOR R. VAN EECKE

WANNEER Februari een echte wintermaand is, gelijk in de laatste jaren het geval was, dan verandert er buiten niets in de schijnbare rust der winterslapers of in den harden strijd om het bestaan der wakkerzijnden. Ook de knoppen aan de planten schijnen niet dikker te worden. Het vreemdelingenverkeer, waarmee dan bedoeld wordt, het komen en gaan van die vogelsoorten, die uit Noordelijker of Oostelijker streken, meer naar het Zuiden trekken of zwerven, neemt eerder toe dan af. Na een periode van N. W. stormen worden soms voor ons land zeer zeldzame gasten waargenomen of gevangen als de Jan van Gent, de Papegaaiduiker e.a. Hebben wij in Februari een langen winter met veel sneeuw en vooral ijs, dan ontstaat voor de in het wild levende dieren een noodtoestand. De beste binnenvetjes zijn reeds opgeteerd; voedsel en watergebrek brengen de armen aan den rand van het graf of daarover. Een wandeling langs onze zeekust doet ons allerlei vogels zien, die zich bij het open zeewater het veiligst voelen. Op zeeveringen, pieren, steenen hoofden kunnen in hunne veeren gedoken Aalscholvers zitten naast Futen, Zeeduikers, Zeeëenden, Zaagbekken, Alken, Ganzen, Zee-koeten, gewone Koeten, Waterhoentjes, Reigers enz. Op het strand zijn hier en daar witte of grijze vlekken, zoovele Mantel-, Zilver-, Lach- en Kokmeeuwen zitten er bij elkaar, om niet te spreken van Strandloopers en Pluvieren. In de wakken in en bij de steden of bij fabrieken, die hun warm water loozen, vechten Kokmeeuwen om het weinige voedsel, dat zij er vinden en op den rand van het ijs zitten wilde eenden, Koeten, Waterhoentjes en soms zelfs Dodaarsjes of Hagelzakjes in arren moede te wachten op betere tijden. Laten wij onzen jongens vooral leeren de dieren, die het hard genoeg te verantwoorden hebben, niet te verjagen of zelfs maar te verschrikken. Voeren is dan het parool, overal, waar zulks maar mogelijk is, want de steeds intensievere cultuur heeft reeds zeer vele plekjes vernietigd, waar de dieren zich kunnen uitleven. Hun aantal is in den loop der jaren sterk gedaald. Om maar eens één voorbeeld te noemen: hoe klein is het aantal der bij ons broedende Ooievaars, bij vroeger vergeleken, geworden! Wie heeft in de kustprovincies wel eens een Hop gezien? Nu zijn dit wel geene wintergasten, maar zoo zijn er talrijke voorbeelden aan te halen. Gelukkig, dat wij in ons land eene vereeniging rijk zijn, die de bestaansbelangen der wilde dieren en planten behartigt en dat op voortreffelijke wijze, door zoogenaamde natuurreserveaten, plaatsen, die ongerept blijven en mede door scherp toezicht op sommige gebieden. Maar wij dwalen af! Februari kan ook dikwijls een echte louwe maand zijn met smeltende sneeuw, regen en wind. De sneeuwklakjes beginnen hun kopjes uit te steken. Zij dragen toch maar een karakteristiek naam! Op smeltende sneeuw, vooral, wanneer de zon schijnt, kunnen wij heel eigenaardige insecten aantreffen. De meeste Nederlanders zullen die nog nooit gezien hebben, heel eenvoudig daarom, dat zij er geen acht op geslagen hebben. In het Westen van ons land komen zij niet voor, maar wel op de diluviale gebieden. Daar kunnen op de zonverlichte sneeuw kleine op sprinkhanen gelijkende insecten kruipen. Het zijn z.g. Winterhaften, ook wel Sneeuwbeestjes genoemd.

(Slot op bladz. 78)

DE KATHEDRAAL TE ZAGREB MET HET BISSCHOPPELIJK PALEIS, OMGEVEN DOOR DE OUDE VERSTERKINGEN

LANGS DE KUST VAN DALMATIË

DOOR MATTY VIGELIUS

DE nacht komt gevallen — het is doodstil. Alleen het droomerige geklots der golfjes van de Adriatische zee, die traag tegen de rotsen van Pečine breken, verstoort het zwijgen. Het is, of de natuur den adem inhoudt. Maar dan rijst plotseling boven de bergen het ronde maangezicht en sproeit licht naar alle kanten. En het is of de Adria de nachtvorstin tegemoet gestroomd komt, haar omarmen wil en dan vervloeit in een breede baan van licht, die flonkert en schittert. Plots is de gansche zee in tooverglans gezet en vervloeien de late tinten van saffier en smaragd en opaal van het allerlaatste daglicht, in den breeden lichtstroom van den laten avond. En overal langs het kustland duiken lichtjes op en heel in de verte, nauw zichtbaar, aan den tegenovergestelden oever van de bocht, zijn ze als snel verschietende sterren, als plots flonkerende diamantjes. De zwarte, naalddunne cypresen heffen wijzend den vinger omhoog naar den aandonkerenden hemel, waarin hier en daar reeds sterren staan. En al maar kabbelt en klotst het water — een muziek, die nooit verveelt. ☞ Door de lauwe lucht drijven geuren van rozen en glycine. Een late visscher ziet zijn netten na, haalt een regen van flonkerende druppelen aan zijn riemen omhoog. Flauw klinkt het geplas van het roeien tot mijn balcon door. ☞ In de witte villa's langs de kust zijn de lichten ontstoken. Nu zijn ook Sušak en verderop Fiume verlicht; maar ik wend mij af, niets is mooier dan die heerlijke baan van zilverlicht over het nu donkere water. ☞ En plotseling klatert er een jubel van trillers, een schater van klanken uit den nabijgen villatuin. Een nachtegaal heeft zijn lied aangevangen. Wie zal ooit een maanacht aan de Adria vergeten? ☞ Sušak, het kleine havenplaatsje, met nauwelijks 16.000 inwoners, heeft in de wereldgeschiedenis der laatste jaren een rol gespeeld. Als een Siamesche tweeling is het aan Fiume — ge weet wel, het Fiume van d'Annunzio — vastgebouwd. Slechts een smal stroompje, de Rječina, scheidt beide steden en beide landen . . . Het was veel eenvoudiger geweest, dan wij gedacht hadden, om de

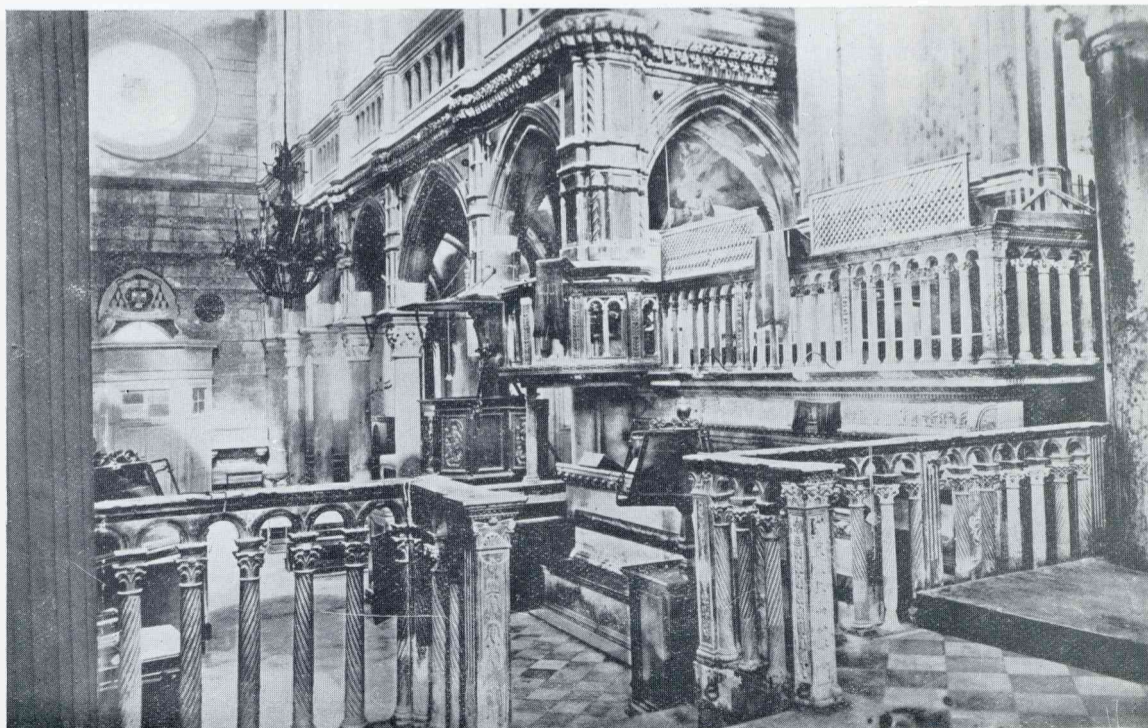
Joego-Slavische kust van de Adriatische zee te bereiken. Over München en Zagreb — een prachtverbinding tusschen twee haakjes — bereikt men het Kroatische kustland gemakkelijk genoeg, na per spoor door de schier ontoegankelijke Karst heen-gebroken te zijn. Dat woeste Karstgebergte liet wel een diepen indruk op ons na. Eindeloze uitgestrektheden van bleekgrijze rotsen, waar schier geen grassprietje groeide, troosteloos en verlaten door mensch en dier en plant. Dat was wel zeer aangrijpend . . . En dan plotseling, welk een verrassing, blikte men over de bergen heen in de wijde verte en ontwaart de zee, de blauwe Adria en op den achtergrond het bergland van Istrië, het door Italië bezette, door Kroaten bewoonde, door Joego-Slavië betreurde gebied, dat de vrede van Versailles — of was het het pact van Londen — aan Italië toewees. Verderop de heuvelachtige eilandenreeksen, die als scheren voor de kust liggen en zulke ideale badplaatsen vormen. Langs scherpe serpentines daalt de spoorlijn omlaag, tot we, zes uur na ons vertrek uit Zagreb, de Joego-Slavische havenplaats Sušak bereiken. ☞ Maar Sušak is niet enkel havenplaats, het stadje biedt ook den toerist een niet te versmaden pleisterplaats. Daar is dan ten eerste het heerlijke baden in het doorschijnende, kristalheldere water bij het hôtel, maar ook kan men er heerlijk wandelen en rijden door de mooie omgeving. Langs de Rječina met zijn vele watervallen, gaat men langs steile rotswanden naar het Grobnicko Polje (polje is veld), waar in het jaar 1242 een beslissende slag tegen de Tartaren geleverd werd. En ook mag men niet verzuimen de oude rotsburcht Trsat te bezoeken, van waar men een onvergelykelijk uitzicht geniet op de blauwe baai, de talrijke begroeide eilanden en de terrasvormig oplopende stad met haar heerlijke tuinen, omrankte loggia's en blanke villa's; haar profusie — nu in het voorjaar, terwijl in het vaderland pas kleumsche hyacinthen zich boven den grond wagen — van rozen en irissen en palmen en laurieren. Het oude pelgrimskerkje met het ruime plein, nu vol bloeiende kastanjes, noodt ons tot een zitje

op het lage muurtje, dat het pleintje omsluit, waar enkele kraampjes met briefkaarten en rozenkransen zoowel den toerist als den geloovige van dienst zijn. Binnen in het kerkje hangt, boven het druk versierde altaar, een wonderdoend Mariabeeld, door den evangelist Lucas zelve geschilderd, naar de legende meldt. Het beeld beschermt vooral de zeelieden die in nood verkeerden en het portaal der kerk hangt dan ook vol met afbeeldingen van scheepsrampen en dankbetuigingen aan de zoete Maagd van hen, die er het leven afbrachten. Even verder ligt de ruïne van het slot, waar eens het doorluchtige geslacht Francopan, dat in de geschiedenis van deze streek zulk een groote rol gespeeld heeft, den scepter zwaaide. De eigenlijke badplaats van Sušak is Pečine, waar mooie villa's, goede hôtels en pensions zich aan elkander rijen. Een heel verschil met het havenkwartier, waar in het nauwe bassin een aantal schepen op lading liggen te wachten of lossen. Een fel contrast met het aangrenzende Italiaansche havengebied, waar het zoo leeg is en alle handel wel stil schijnt te liggen . . . De Adria was als een spiegel. De blanke „Zagreb" van de Jadranska Plovidba (Adriatische scheepvaartmaatschappij) lag hooggemeerd aan de kade. Daar klonken de drie stooten op de stoomfluit. Nog een oogenblik en we waren los. Als een witte meeuw scheerde de groote boot over het rimpellooze, blauwe water, tusschen de eilanden door zijn weg kiezend. Warm was het aan dek. In lage stoelen luierden de reizigers, oogden droomerig de langzaam wegzakkende stad na. Een diepblauwe luchtkoepel stond boven ons. Wat we nauwelijks hadden durven hopen en wat ons telkens opnieuw gedurende onze reis door Joego-Slavië een openbaring is geweest: het was overal waar wij kwamen, kraakhelder. Het schip zag er in de puntjes uit, uitstekend in de verf en smetteloos; men vond er elk comfort, dat men slechts wenschen kon. Eén-persoons hutten met stroomend warm en koud water . . . het was stellig meer dan we hadden durven verwachten. Onze snelle boot legt niet aan in Crikvenika. Dat moet wel jammer zijn, want deze badplaats heet de parel van de boven-Adria. Overigens komt men hier meer zulke parelen tegen. — Crikvenika bezit alle voordeelen die een badplaats dienen eigen te zijn: de lucht bevat er veel zuurstof en weinig koolzuur, daarom is ze rijk aan ozon. Het is er 's zomers koeler en 's winters warmer dan elders. Als Kurort is de plaats, die een internationale vermaardheid bezit en de voornaamste badplaats van de boven-Adria is, zeer bekend. Tusschen Mei en October kan men er zee- en luchtbaden nemen. De bodem der zee bestaat hier uit zand, zoodat de badenden geen hinder van scherpe rotspunten hebben. Tot op 100 M. uit de kust is hij zoo ondiep, dat kleine kinderen er zonder speciaal toezicht kunnen plassen en ravotten. Voor bleekzucht, scrophulose, Basedowsche ziekte, vetzucht, diabetes, nierlijden, rheumatiek en zenuwzwakte is het een ideaal herstellingsoord. In het fraai aangelegde Kurpark vindt men eerste klas hôtels, die jaarlijks ongeveer 14.000 gasten herbergen. Onze eerste aanlegplaats was Rab (spreek uit Arab), een idyllisch plekje. Op een rots in zee uitgebouwd, verrijst de middeleeuwsche stad, „de stad der vier klokketorens". Duidelijk ontwaart ge aan den bouw van kerken en huizen Italiaanschen invloed. Trouwens, de dogen van Venetië zwaaiden overal in dit gebied, tot aan Ragusa toe, hun scepter en veel schoons is er achter gebleven in de architectuur, dat van den overkant der Adria afkomstig is. Maar ook hier weer de zon-beschonen, blanke huizen, terrassen, kleurige parasols, waaronder de gasten der café's hunne zwarte koffie drinken, laurieren, palmen en cypressen. Rab ligt op het eiland van dien naam, dat grotendeels met bosschen begroeid is. Vooral in het badseizoen wordt het wegens zijn verrukkelijk klimaat veel bezocht. De gemiddelde temperatuur bedraagt er 62 graden. De Ro-

TRAP VAN HET STADHUIS TE SIBENIK

meinen, die overal aan de Dalmatische kust nederzettingen hadden, stichtten ook hier een stad, die een belangrijke havenplaats werd. In het jaar 998 kwam ze onder beheer van Venetië, waaraan ze jaarlijks een schatting van 10 pond zijde moest betalen. Nog wijst men er U een aantal zeer schoone gebouwen uit de 11de en 12de eeuw, smaakvolle paleizen in Venetiaanschen stijl opgetrokken. We hadden ons verheugd op Sibenik, het Italiaansche Sebenico. Deze stad is bijzonder rijk aan mooie gebouwen en fraaie sculpturen uit het verleden, en zoo neemt ze onder de plaatsen van Dalmatië, die om hare kunst-

INTERIEUR VAN DE KATHEDRAAL TE SIBENIK

KATJES VAN DEN TOOVERHAZELAAR

historische schatten geroemd worden, een voorname plaats in. Reeds uit de haven ontwaart men de prachtige kathedraal, een uiterst voornaam gebouw, welks harmonische verhoudingen U aanstonds boeien en in verrukking brengen! De kerk dateert uit het jaar 1431. De gotische elementen zijn op Venetiaansche wijze behandeld en ook Byzantijsche ornamenten kan men aan dezen bouw waarnemen. De elegante koepel is een eeuw later geconstrueerd en vormt een waardige bekroning voor dit monument der vroege Renaissance. Maar verzuim toch ook vooral niet het inwendige der Kerk te bezoeken. De doopkapel met haar wondermooi beeldhouwwerk is het bezien overwaard. Niemand ontkomt aan de charme der gracieuze kinderfiguurtjes, die het doopfont torsen. Ook de kunstzinnig bewerkte, laat-Gotische kapiteelen, de Renaissance-schelpmotieven, werken mede om deze kathedraal een buitengewoon mooien en majestueuzen indruk te doen maken. Doch de grootste attractie van dit bouwwerk vormt wel het zuivere rhythme der verhoudingen. Ook het hoofdportaal wijst op den invloed van Italië en wel speciaal van Venetië, door de rijke motieven, die op hun beurt aan Byzantium ontleend zijn. Dwalen we de stad in, dan ontwaren we in de nauwe straatjes van deze nog haast ongerept gebleven plaats menig paleis van voormalige patriciërs-geslachten, waarvan weer de architectuur ons in verrukking brengt. Ook een aantal kerken schenken we nog onze aandacht. De bloeitijd dezer stad moet wel met de Renaissanceperiode zijn samengevallen, want overal zien we motieven, die van deze stijlperiode getuigen. Vooral de z.g. Nieuwe Kerk is rijk aan beeldhouwwerken, prachtige, goed bewaarde fresco's en een zeer fraaie houten bekkapping uit de 17de eeuw. Verderop treft ons weer een

klokketoren, eveneens uit deze periode stammend. Tegenover de kathedraal, op het Wilson-plein, dat vroeger, heel wat karakteristieker, het „Heerenplein" heette, ontwaren we het prachtige stadhuis met de Renaissance-trap en loggia, zooals we ze later in Dubrovnik ook zullen aantreffen. *(Wordt vervolgd)*

Bloemen in den Februari-tuin

DOOR MIEN RUYS

ALS de dagen gaan lengen, beginnen de nachten te strengen", zegt een oud spreekwoord; inplaats van sneeuw en ijs brengen de donkere wintermaanden ons zachte, haast voorjaarsachtige dagen, om soms plotseling in de eerste weken van 't jaar om te slaan in felle koude. Hoe meer we 't voorjaar naderen, des te zwaarder valt het ons de ijzige Oostenwind en de heele koude atmosfeer te verdragen, nu, terwijl we al beginnen uit te zien naar het voorjaar. Maar voor wie om zich heen ziet zijn er niettegenstaande de vorst toch al teekenen van komend leven te bespeuren. De hazelaarkatjes zijn de eersten; bijna volgroeid wachten ze op het omslaan van 't weer om dadelijk hun gele stuifmeel al te laten meewaaien met den wind. ☼ Aan den voet van den hazelaar is een groep groot hoefblad; de dikke, gedrongen bloem staat als een bal op zijn korten steel vlak boven den grond en midden over dag gonst het hier van enkele bijen, die al eerder het voorjaar ontdekt hebben dan wij. ☼ En dan de tooverhazelaar! In Januari of Februari openen zich de geel met bruine bloempjes, die als spinnen tegen de takken geklemd zitten. Eerst als kleine struik, kan deze Hamamelis uitgroeien tot een flinken boom, die dan hoog zijn stralend geel opheft naar de blauwe lucht. Iedere zonnige dag worden we onweerstaanbaar den tuin ingetrokken en omhoog kijkend tusschen de kale takken met de honderden bloemen droomen we even weg, is onze wereld omgetooverd en dringt iets tot ons door van dat vreemde verre land, van Japan, waar de Hamamelis oorspronkelijk vandaan komt. ☼ Dicht bij huis planten we onze winterbloeiërs om er zooveel mogelijk van te kunnen genieten, liefst zichtbaar van de ramen van de huiskamer uit en

Foto Moerheim

WINTERJASMIJN (*JASMINUM NUDIFLORUM*)

in ieder geval zoo, dat we niet te ver door den modderigen bloei-ers komt het blad pas later met de warmte en daar-
 tuin behoeven te gaan om ze te vinden. ☼ Daar zien we opeens enkele barsten in den hardbevoren grond en een klein geel puntje komt te voorschijn. 't Is de Adonis, die onbevreesd voor koude of vorst zich een weg naar boven baant. Onbegrijpelijk hoe dit fijne, teere knopje in staat is door de harde aardkorst heen te breken, maar het is er en verheugt ons midden in den winter. De lichte straalbloem wordt gedragen door een korten, stevigen, nog geheel kalen stengel. Een maand later krijgt de plant een heel ander aanzien; na enkele warme dagen is de bloem bijna verscholen tusschen een massa lichtgroen, varenachtig loof. Lang bloeit de Adonis nog door, maar door het blad ontstaat zoo'n ander karakter, dat we meenen een geheel nieuwe plant voor ons te zien. ☼ Tegen een Zuidmuur, warm en beschut, bloeit al van November af een klimplant. Elegant gebogen stengels zijn dicht bezet met heldergele bloemen die lijken op die van Forsythia, een heester die in April bloeit. In zachte winters is de Jasminum nudiflorum van November tot April onafgebroken met bloemen overdekt; alleen bij strenge vorst bevroren deze, maar nauwelijks is de dooi ingetreden of de eerste nieuwe knoppen openen zich alweer. Deze klimplant moet geheel geleid worden langs draad of gaas; heel hoog wordt ze gewoonlijk niet en kan dus ook onder langs de vensterbank vastgehecht worden of tusschen twee smalle ramen in. De lange takken buigen dan heen en weer in den wind voor het raam en zoo kan men er ook van de kamer uit van genieten. ☼ Behalve deze gele is er ook nog een groep van lilarose bloemen die nu uitkomen. De witte Kerstroos is haast uitgebloeid en verkleurt rose tot mat wijnrood toe, een natuurlijke overgang vormend naar de donkerroode gebogen bloem van de Helleborus colchicus. Het Peperboompje opent zijn eerste bloemblaadjes en vervult den heelen omtrek met een scherpen, kruidachtigen geur. Evenals bij alle winter-

Foto Moerheim

WINTERBLOEIENDE HEI (ERICA MEDITERRANEA HYBRIDA)

den bloei, het geheele jaar rond eigenlijk, zulk mooi blad houdt en in een dichte groep gepland in combinatie met

Foto Moerheim

ADONIS AMURENSIS, NADAT OOK HET BLAD IS UITGEKOMEN

Hoe rijk kan men iemand maken door hem de schoonheid van zijn eigen ziel te openbaren.

door vallen de bloemen des te beter op aan den kalen stengel. Deze Daphne is een kleinblijvende heester van een mooien regelmatigen vorm; verdraagt eenige schaduw en is in den herfst prachtig met vuurroode bessen, die echter zwaar vergiftig zijn. Heeft men dus kinderen, dan doet men het beste dadelijk in den zomer de nog groene vruchten af te plukken. Precies van dezelfde kleur als het peperboompje zijn de vroege heisoorten. Eerst de gewone Erica carnea, die met zacht weer al in December begint en dan vele weken achtereen doorbloeit. De schraalste grond neemt de hei voor lief, terwijl zware bodem goed vermengd dient te worden met turfstrooisel. Bij de bemesting moet men er aan denken dat deze planten niet van kalk houden. Heeft men een tuin waar vele planten slecht groeien, maar de heisoorten welig tieren, dan weet men dus dat de grond hier kalkarm moet zijn. ☼ Een bijzonder rijkbloeiende variëteit is Erica carnea King George met rose bloemen, terwijl atro-rubra donkerrood gekleurd is. ☼ De mooiste van deze vroege bloei-ers is ongetwijfeld Erica carnea Vivelli met donkere bloemen, en glanzend bronsgroen loof. Het aardige van deze plant is dat ze ook na

andere vaste planten of Coniferen een gemeenschap vormt, waarvan doorhaareenheid een groote bekooring uit gaat. ☼ Vol knoppen is het Maartsch Violtje; de Leverbloem (Hepatica) zal niet lang meer op zich laten wachten, terwijl in het Longkruid (Pulmonaria) al beweging komt. ☼ Snel zijn deze moeilijke maanden van wachten voorbij gegaan, zoo verdiept in het zoeken naar de eerste levens-teekens, dat we toch nog onverwachts, opeens, midden in het volle voorjaar staan.

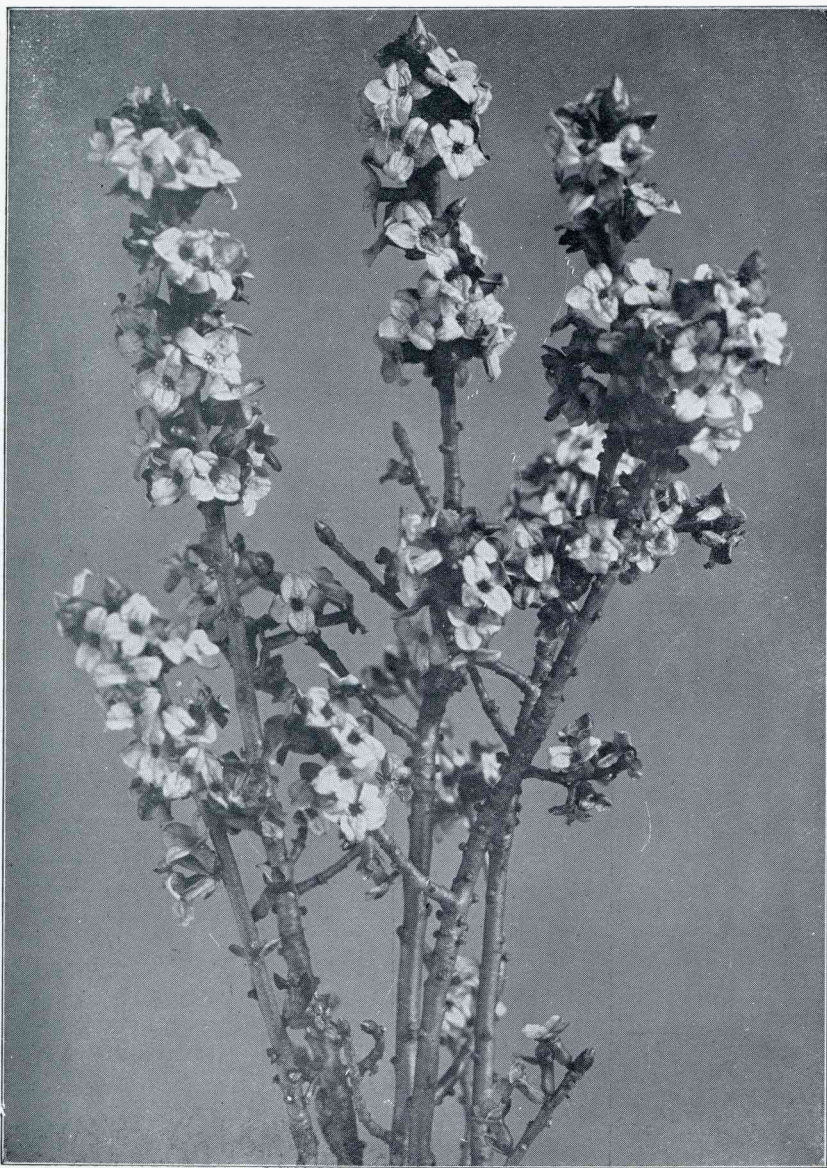

Foto Moerheim

BLOEMEN IN DEN FEBRUARI-TUIN. PEPERBOOMPJE
(*DAPHNE MEZEREUM*)

De Rijstcultuur in de Minahassa

DOOR J. H. R. BROEDER

(Slot)

EEN ander gebruik, dat nog algemeen voorkomt, is „mapalus” (spreek uit mapaloes), hetgeen het best vertaald wordt met: „onderling hulpbetoon”. Hoewel dit gebruik niet uitsluitend bij den rijstbouw tot uiting komt, is toch de „mapalus” speciaal bij den akkerbouw van bijzondere beteekenis en daarom zal ik er in het kort een en ander over mededeelen. — Het bezit der uitgebreide sawah-complexen, welke de kampongs in de rijstdistricten omgeven, is over de kampongbevolking ver-

SAWAHS BIJ KAKAS AAN HET MEER VAN TONDANO. OP DEN ACHTERGROND HET LEMBEHANGEBERGTE MET RECHTS DE GOENOENG KAWENG

deeld. Nu vormen zich gemeenschappen, groepen van sawahbezitters, welke overeenkomen, de aan deze groep toebehoorende sawahs in gemeenschappelijke arbeid te bewerken. De gemeenschappelijke arbeid omvat dan het aanleggen der bevoeiingswerken, het plantklaar maken der sawahs, het uitplanten en later het oogsten. Een ieder, die zich bij de „mapalus” heeft aangesloten, is verplicht om te blijven medewerken tot de geheele taak, die zulk een gemeenschap zich heeft gesteld, is afgewerkt. Onttrekt een lid zich tusschentijds aan dezen arbeid, hetzij wegens ziekte of eenige andere reden, dan blijft hij zijn aandeel in den arbeid schuldig aan de overige leden van de groep, waartoe hij behoort. Hij mag een vervanger stellen; doet hij dit niet, dan moet hij zijn schuld door middel van arbeidsprestatie dan wel op eenige andere wijze inlossen. ☒ Degene, wiens tuin door de „mapalus” in bewerking wordt genomen, draagt gedurende den tijd, dat de groep op zijn akker werkt, de zorg voor de middagmaaltijden, die steeds op den akker gemeenschappelijk worden genuttigd. — De arbeid, welke in „mapalus” wordt verricht, kenmerkt zich steeds door een bijzondere opgewektheid en handige leiders van groote „mapalus”-groepen weten door een practische verdeling van het werk de verschillende onderafdeelingen tegen elkander uit te spelen, door een wissel te trekken op de eerezucht en het gevoel van eigenwaarde der afzonderlijke groepen. Wanneer n.l. de te bewerken sawahs van meer dan gewone uitgestrektheid zijn, dan verdeelen de leiders der „mapalus”-groep het te bewerken gedeelte in twee gelijke stukken; op elk stuk wordt een deel der groep te werk gesteld, waarbij de deelnemers en deelnemsters op rijen tegenover elkander geplaatst worden. De groep, die het eerst de scheidingslijn bereikt, loopt onder luid geschreeuw over naar de andere groep, om deze in haren arbeid te helpen tot ze ook de scheidingslijn bereikt heeft. Het geldt dan als een bijzondere eer, om tot de winnende groep te behooren. ☒ De „mapalus”-groepen hebben alle een Nederlandsche vlag als verenigingsteeken; in den ouden tijd droegen deze groepen ook namen; dit waren dan meestal namen van den regeerenden Gouverneur-Generaal, den Resident of eenige andere bekende persoonlijkheid; dit is er nu vrijwel uit; men ziet thans vrijwel niet anders dan . . . naamlooze vennootschappen. ☒ De groepen trekken vroeg in den morgen uit naar de velden; voorop loopt de man met de vlag; hierachter volgt een man, die op een kolvingtang (d.i. bekken) slaat, soms ook nog een man met een trom en een andere man, die op een bia (d.i. schelp) dan wel soeling (d.i. bamboe fluit) blaast. ☒ De vlagdrager loopt, gevolgd door zijn muzikanten, langs de huizen der deelnemende leden, die zich, met hun tuingereedschap op den rug, achter den vlagdrager scharen. Jongens en meisjes, mannen en vrouwen, soms wel tot dertig, veertig en meer in aantal, allen tezamen vormen den optocht van een volk, dat zich, onder het zingen van liederen, naar den akker begeeft. De vrouwen en meisjes dragen op haar hoofden flesschen met drinkwater of sagowere en manden met rijst en toespizzen voor den middagmaaltijd. Aangekomen op de sawahs worden de manden met eten op een beschut plekje neergezet; de vlag wordt geplant in het midden van het te bewerken stuk grond, de menschen worden in rijen naast elkander opgesteld en onder onafgebroken gezang wordt de opgegeven taak volbracht, slechts onderbroken door korte rustpauzen en den gemeenschappelijken middagmaaltijd. Eerst als de zon is ondergegaan, trekt men in optocht achter de vlag en onder gemeenschappelijken zang weer huiswaarts. Voor het jongere volkje, dat aan de „mapalus” deelneemt, heeft deze gemeenschappelijke arbeid een buitengewone attractie, omdat van deze gelegenheid gebruik gemaakt wordt,

HET WANNEN VAN DE PADIE OP DE „PAWAEI”

ze wijze vlot en op aangename wijze verricht. ☼ De oogsttijd is wel de meest vrolijke tijd; ook het binnenhalen van den oogst geschiedt in „mapalus”, waarbij men evenwel meestentijds op de sawahs blijft wonen in z.g. saboea's (d.z. tijdelijke tuinwoningen) opgetrokken van licht materiaal, als bamboe en atap (d.i. wand- en dakbedekking van nipa-bladeren) totdat de geheele oogst is afgeloopen. — Voor de sawahbewerking gebruikt men in de Minahassa paarden en sappies, omdat de karbouw hier niet voorkomt. Het uitzetten van de rijst geschiedt hier evenals elders in Indië; men legt zaadbedden aan, waarop de bibit (d.z. de jonge planten) wordt gekweekt. Nadat de sawahs plantklaar zijn gemaakt, wordt de bibit uitgezet; men zet dan, op kleine afstanden van elkaar, telkens 2 of 3 plantjes tezamen in den grond; een geheele rij van deelnemers (-neemsters) aan de „mapalus” plant aldus het geheele sawah-complex vol. ☼ Bij het oogsten ziet men twee verschillende werkwijzen toepassen en wel de bekende Javaansche werkwijze, waarbij elke aar afzonderlijk met de „ani ani” wordt afgesneden. De „ani ani” is een klein, halve maan-vormig mesje, dat in een bamboehoudertje is vastgezet; het houdertje rust bij het padie-snijden in de handpalm, waarbij het mesje naar voren staat; de rijstaar wordt dan door ring- en middelvinger tegen het scherpe mesje gedrukt, terwijl de linker hand de aldus afgesneden aar opvangt. ☼ Bij de Minahassasche werkwijze wordt met de linker hand een aantal halmen bijeengetrokken tot een bundeltje; met de rechterhand wordt dan een heele bundel tegelijk afgesneden; volgens deze methode worden de halmen met veel langere stelen afgesneden. De zeis en haar gebruik, zooals wij die in Europa kennen in den graanbouw, zijn hier geheel onbekend. ☼ De afgesneden lange halmen worden verzameld bij den „kakoesoean” (het best te vertalen door dorschbalk), meestal van bamboe, op een lage stelling en wel zóó opgesteld, dat hij een gemakkelijken steun biedt bij het aftrappen der padiekorrels. Zooals op bijgaande afbeelding te zien is, worden de afgesneden aren krachtig met de voeten bewerkt, men trapt erop, welke beweging men afwisselt door de aren met de voeten krachtig over elkaar te wrijven; hier en daar ziet men vóór den balk een tweetal mannen of jongens met kleine stokken een dorschbeweging maken. Op deze wijze krijgt men de padiekorrels van de aren af; de vrouwen zorgen ervoor, dat het stroo, zoodra de padiekorrels van de aren zijn gewerkt, naar achter wordt getrokken. ☼ De pa-

diekorrels worden in korven verzameld en naar de „pawaei” (kleine stelling) gedragen, waar men door een hoogst eenvoudige bewerking de padie van blaadjes, stukjes stroo en andere lichte ongerechtigheden zuivert. De man, die hiermede belast is, legt een gevlochten mat uit onder de „pawaei” en gaat schrijlings op de stelling zitten; zoodra er een weinig wind komt, stort hij langzaam den inhoud van zijn korf uit op het latwerk der stelling; de padiekorrels vallen door hun zwaarte tusschen de latten door op de mat en blaadjes, stukjes stroo en ander licht goed wordt door den wind naast de „pawaei” geblazen. Een andere, even veelvuldig toegepaste wijze van wannen is het „tapis”, waarbij de padiekorrels van een sosiro (platte mand) op een mat worden uitgestort; ook hierbij moet de wind dienst doen tot het verwijderen van het lichte vuil. ☼ Na deze bewerking is de padie klaar voor den opslag in schuurtjes. Op Java ziet men meestal de „gaba” opgeslagen, d.i. de rijst nog in de kort afgesneden aren, welke men in bundeltjes bijeenbindt. Zoowel in de Minahassa als op Java en overal elders in onzen Indischen archipel, laat men voor den opslag de rijst in de hullen, aangezien ze alleen op deze wijze zich voor langdurigen opslag leent. — Heeft men voor huishoudelijk gebruik of voor den verkoop wat noodig, dan wordt het benodigde uit de voorraadschuur genomen en gestampt. — Het stampen heeft plaats met eenvoudige houten stampers in een rijstblok; een zwaar werkje, dat men hier en ook elders in Indië aan de vrouwen overlaat. — Een andere, meer gemakkelijke methode is het stampen in de rijstmolentjes, welke door waterkracht worden

om wederzijdsche genegenheden uit te wisselen. Een zeer groot gedeelte der gezangen kan worden ondergebracht bij de groep „love songs”, welke aangaande de bedoelingen der zangers of zangeressen niet den minsten twijfel laten, doch hoe het ook zij, ze dragen het hunne bij tot opgewekten arbeid en het veldwerk wordt op deze

EEN DOOR WATERKRACHT (SCHEPRAD) VOORTBEWOGEN RIJSTMOLENTJE

latwerk der stelling; de padiekorrels vallen door hun zwaarte tusschen de latten door op de mat en blaadjes, stukjes stroo en ander licht goed wordt door den wind naast de „pawaei” geblazen. Een andere, even veelvuldig toegepaste wijze van wannen is het „tapis”, waarbij de padiekorrels van een sosiro (platte mand) op een mat worden uitgestort; ook hierbij moet de wind dienst doen tot het verwijderen van het lichte vuil. ☼ Na deze bewerking is de padie klaar voor den opslag in schuurtjes. Op Java ziet men meestal de „gaba” opgeslagen, d.i. de rijst nog in de kort afgesneden aren, welke men in bundeltjes bijeenbindt. Zoowel in de Minahassa als op Java en overal elders in onzen Indischen archipel, laat men voor den opslag de rijst in de hullen, aangezien ze alleen op deze wijze zich voor langdurigen opslag leent. — Heeft men voor huishoudelijk gebruik of voor den verkoop wat noodig, dan wordt het benodigde uit de voorraadschuur genomen en gestampt. — Het stampen heeft plaats met eenvoudige houten stampers in een rijstblok; een zwaar werkje, dat men hier en ook elders in Indië aan de vrouwen overlaat. — Een andere, meer gemakkelijke methode is het stampen in de rijstmolentjes, welke door waterkracht worden

DE „KAKOESOEAN” OF DORSCHBALK, WAARAAN DE ARBEIDERS ZICH VASTHOUDEN, ALS ZE DOOR TRAPPELEN EN EEN WRIJFBEWEGING MET HUN VOETEN DE RIJSTKORRELS VAN DE HALMEN LOSWERKEN

EEN TYPISCH DORPSSTRAATJE TE SINT ANNA-PAROCHIE,
met Sint Jacobi-Parochie en Vrouwebuurt het drietal Bildt-dorpen vormende. Deze straat heeft reeds een steedsche,
zij het een kleinsteedsche allure

gedreven door middel van een scheprad, waaraan een lange as is bevestigd, waarop smalle plankjes rechtstandig zijn aangebracht. Deze smalle plankjes brengen bij het wentelen der as een aantal stampers in beweging, waardoor men de rijst dus, zij het dan op primitieve wijze, mechanisch stampst. In het merengebied beschikt men niet overal over krachtig genoeg stroomend water voor de watermolentjes; hier deed de rijstelmolen, gedreven door een motor, zijn intrede. Doch dit is dan ook de eenige moderne uiting van machinaal bedrijf in den rijstbouw; alles is, en ik zou daarbij willen opmerken: „gelukkig” nog allemaal handwerk. Geen tractoren voor het ploegen, geen machinaal gedreven eggen, geen zaai- en geen maaimachines, maar dan ook niets van het jachtige bedrijf, waarbij eenieder zich zenuwachtig haast, om in den kortst mogelijken tijd een taak af te maken. Hier de rustige arbeid van een tevreden bevolking, die nog onvervalschte vreugde scheidt in den steeds wisselenden arbeid, dien de elkander opvolgende moessons van het volk vraagt. Het is dit steeds loonende werk op den akker, dat de dagen van de tani's (landbouwers) en hunne gezinnen vult, dat het

belangrijkste deel van hun leven uitmaakt en waarvan ze niets of zoomin mogelijk aan de machine willen afstaan, omdat de machine hun berooven zou van hun grootste levensvreugde, zonder er iets beters of gelijkwaardigs voor in de plaats te stellen. Hier is dan ook geen plaats voor problemen als overproductie, onderconsumptie; den hemel zij dank, dat deze menschen niets weten van het bestaan van contingenterings- en tariefwetten. Zij verbouwen, wat ze noodig hebben en voor wat ze over hebben is altijd afzet. Hij, die geen eigen grond heeft, werkt met zijn gezin in deelbouw voor anderen; de toestanden, welke ik in den deelbouw aantrof, zijn buitengewoon gunstig te noemen. In de omgeving van Aiermadi krijgt de arbeider of de groep in vele gevallen de helft van den oogst; hier staat tegenover, dat de landheer absoluut niets aan den akker doet; hij stelt zijn grond beschikbaar en verstrekt het zaad. In het merengebied, nabij Kakas, waar meer aanbod van werkkrachten is in verband met gedeeltelijke overbevolking, krijgt de arbeider of de groep $\frac{1}{4}$, hier en daar zelfs nog $\frac{1}{2}$ van de opbrengst. Dit neemt niet weg, dat het ideaal van elken tani blijft: een eigen stukje grond in de omgeving van zijn eigen kampong, hetgeen door den gestadigen bevolkingsaanwas evenwel niet mogelijk is. Voor de overbevolking heeft het Bestuur evenwel elders in de Zuid-Minahassa uitgestrekte velden beschikbaar gesteld op z.g. kolonisatieterreinen, waarvoor voortdurend warme belangstelling bestaat. Ook daar is, na de ontginning, de rijstcultuur de cultuur van de eerste orde en zoolang er geregeld werk en voldoende voedsel is, houden we den vrede en de rust, waarnaar men thans in het Westen snakt, doch waarvan men voorloopig nog ver verwijderd is.

FRIESLANDS BOUWHOEK

DOOR H. G. CANNEGIETER

II (Slot)

DE idyllische schildering, welke Pieter Jelles in het gedicht, waarmee ik het eerste deel van deze bijdrage heb besloten, van het bedrijf in den bouwhoek geeft, heeft evenals alle dingen natuurlijk ook haar minder idyllisch pendant. Het bestaan van den bouwboer is hard en inspannend. En vooral in den tijd, waarin de machine haar intrede nog niet in den landbouw gedaan had, was het leven op den bouw sloopend voor lichaam en geest. Niet alleen voor de bedrijfsleiders, de eigenlijke boeren, die weliswaar meestal ook eigenhandig aan den arbeid deelnamen en daarbij de verantwoordelijkheid en het risico droegen, maar vooral voor de arbeiders, die als ondergeschikten hun lot met dat van hun werkgevers hadden verbonden. De bevolking van Friesland's bouwhoek is voor het grootste deel een arbeidersbevolking. De eigenaardige betrekking, welke er in deze streek tusschen het werk en den werkmansman bestaat, heeft van den landarbeider in den bouwhoek een geheel ander wezen gemaakt dan van den landarbeider in de greiden. In het veldbedrijf draagt, — of droeg vooral in den tijd vóór de intrede

TZUMMARUM, EEN SPOORWEGKNOOPPUNT IN DEN FRIESCHEN BOUWHOEK
De achterzijde van de Friesche dorpsstraatjes is dikwijls nog schilderachtiger dan de voorzijde. Het achtererf van de woningen loopt uit op de nergens ontbrekende dorpsvaart, waar de om haar zindelijkheid vermaarde Friesche huisvrouw haar „stalt” (walstoepje) vindt, om de steeds aanwezige wasch te spoelen en heer des huizes zijn goederen of levensmiddelen op de praam kan laden

van de machines, — de arbeid een massaal karakter. Het wieden van de akkers, het rooien van aardappels en meer dergelijke werkzaamheden geschiedde in den aanvang van deze eeuw door groote ploegen, „keppels” genaamd. ☞ Het uittrekken van deze keppels, dat ik op een dorp in den bouwhoek in mijn jeugd dikwijls aanschouwde, maakte den indruk van een beooging, een optocht, en werkte beklemmend op mijn verbeelding. Het deed mij denken aan de slaven en slavenoperoeren, waarvan ons op school bij de Romeinsche geschiedenis werd verteld. Een dergelijken aanblik moet men in zijn geest hebben gegrift om de schilderijen van een Vincent van Gogh te kunnen doorgronden. ☞ Het uitrijden van een melkwagentje, het bijeendrijven van droomerige koeien, waaronder straks even droomerig de melksters zullen zitten, het opladen van een voer hooi en het rythmisch zwaaien van de zeis door een eenzamen maaier heeft voor den toeschouwer iets opwekkends en vredigs, maar luguber is het klompeklossend voorbijstappen van een kohort moeizaam zich voortsleepende, slechtgekleede, modderige, bleeke en beenige mannen en vrouwen, wier kwetterende en krijschende kout dreigend klinkt als het gemompel van de „menigte” achter de schermen bij een tooneelvertooning. ☞ Mannen en vrouwen, want ook de vrouwen werkten mee in de „keppel”, de door den „keppelbaas” gehuurde groep veldarbeiders. En ik herinner mij, hoe vooral één vrouw onze belangstelling trok, en dat ik van haar gewag maakt, komt omdat ook zij weer zoo'n typische bouwhoekfiguur is geweest. ☞ Deze vrouw was een domineesdochter, die door het lezen van Tolstoj zich geheel met de arbeiders verbroederd had, zelfs met een arbeider trouwde en van de overige arbeidsters, met wie zij op handen en voeten over het veld kroop om den akker te wieden of aardappelen te rooien, niet was te onderscheiden. ☞ Het is wederom geenszins toevallig, dat het Tolstojanisme in den bouwhoek zooveel ahang gevonden heeft, evenals het anarchisme van Domela Nieuwenhuis, en later, schoon aanvankelijk in mindere mate, de sociaal-democratie. ☞ Het massale karakter van dit werken in groote ploegen schiep in den bouwhoek meer dan onder de op hun hoeven vereenzaamde greide-arbeiders een collectieve gedachte, zooals men die anders uitsluitend onder fabrieksarbeiders, mijnwerkers of veenarbeiders vindt. En de reeds eerder geschetste volksaard werkte mede in deze richting. ☞ Op het Bildt bestond reeds omstreeks 1890 een organisatie van landarbeiders, „Broedertrouw” genaamd, welke in dat veelbewogen jaar, toen een zware malaise het Friesche platteland teisterde, leiding gaf aan de geruchtmakende werkstakingen. In die dagen is de bouwhoek met militairen bezet geweest en was deze streek vaak het tooneel van sensationele gebeurtenissen. De veldvruchten bleven onverwerkt op den akker liggen en het heeft eenige jaren geduurd, aler het koolzaaddorschen weer op de feestelijke wijze, welke Pieter Jelles beschrijft, kon worden hervat. ☞ Sindsdien zijn er, mede door de moderniseering van de bedrijfstechneek, groote verbeteringen ingetreden en het werk heeft het lugubere karakter, dat hier en daar de idylle van het landleven overschaduwde, goeddeels verloren. Ik geloof niet, dat men thans in den bouwhoek meer de kwalijkriekende aroma's zal opsnuiwen van het rotterde vlas in de slooten, noch die folterkamer uit mijn jeugd, het braakhok, ergens meer zal aantreffen. ☞ Dat braakhok was een primitief bouwsel van planken, waarin liefdadige menschen, — volkomen te goeder trouw, — de arbeiders des winters aan 't werk hielden met het braken (= breken) van vlas. Gezeten burgers kochten het vlas en gaven het den arbeiders in bewerking. Nog zie ik ze staan, deze tanige, kromme ventjes, in hun tochtig hok ijverig de stengels over den hekel halend. Voor ons waren die braakhokken toevluchtsoorden en die brakkers hielden we als jongens te vriend, want ze verschaften ons de „hijde”, het pluis dat van den hekel afviel en dat wij met behulp van speeksel tot ammunitie voor onze proppen-schietters verwerkten. Weinig dachten

EEN SCHILDERACHTIG HOEKJE TE MINNERTSGA, een der belangrijkste Bouwhoek-dorpen. Hier vormt de gaaj gebleven korenmolen met de bijgelegen gebouwtjes en het water, waarin alles zich weerspiegelt, een harmonisch complex

wij er aan, hoe datzelfde pluis zich in de longen dezer arme wroeters vastzette en wij aanvaardden het als een natuurlijk verschijnsel, dat af en toe weer een van onze oude vrienden na een bloedspuwing naar het kerkhof gedragen werd. ☞ Gelukkig zijn deze tijden nu voorbij en vergeten. Jammer, dat tegelijk met de schaduw van het verleden ook het licht heengegaan is. Want ook van dat vroolijke oogstfeest, het eenige stukje folklore dat er in Friesland's bouwhoek bestond, is weinig heugenis meer overgebleven. ☞ Vroeger moeten er meer dergelijke oogstfeesten hebben bestaan. Zoo

SINT JACOBI-PAROCHIE,

het middelpunt van groote werkstakingen onder de landarbeiders in den Bouwhoek omstreeks 1890

heeft Waling Dijkstra verteld van het „laizen”, waarmee het inhalen van de paardenboonen en het aardappelrooien besloten werd. De laatste boonenschoof of de laatste gerooide aardappel werd dan op een hooivork omhoog gestoken, en onder het zingen van een bepaaldelijk hiertoe bestemd liedje hield men een rondedans, waarna de gebruikelijke avondpret volgde. ☒ Het ritueel van het koolzaaddorschen is te ingewikkeld voor een uiteenzetting binnen dit kader. Ofschoon ik het als kind dikwijls heb aanschouwd, heb ik er nooit een duidelijk overzicht van gekregen. Wel maakte indruk de vaderlandsche vlag, die boven het kleed wapperde, waarop men de schoven uitspreidde; wel zie ik in mijn verbeelding nog de paarden daarover carroussel rijden om de vruchtknoppen onder hun hoeven te vermalen; wel heb ik nog de zonderlinge namen ont-

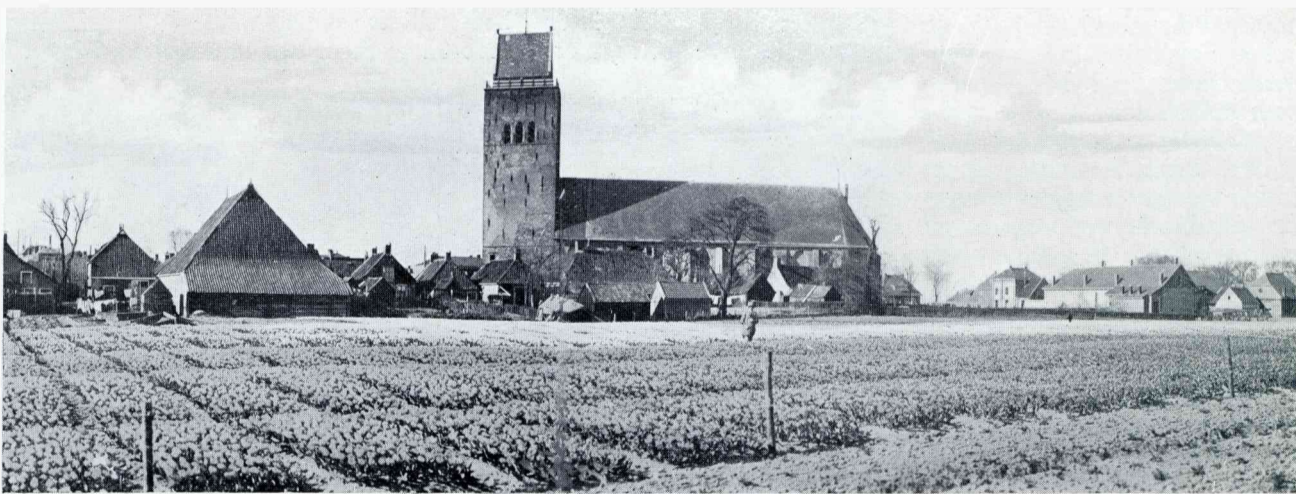
houden van de verschillende functionarissen als de kikkers, de beren, de „skierkerts” (bonte kraaien), de ooievaars, de hanenbijter, de stroobokking, de kleedbaas en de „mijnheer”. ☒ Inplaats van de oude fleurigheid van het welriekende gele koolzaad en het teerblauwe golvende vlas, — gewassen die weinig meer worden geteeld, — is thans in den bouwhoek nieuwe fleur gekomen door de bloembollenvelden, welke dit deel van Friesland in het voorjaar tot een even weelderige gaarde maken als Holland's duinen. ☒ Temidden van dit vruchtbare landschap liggen de oude dorpjes met hun merkwaardige architectuur, rommelig, stijlloos, door allerlei vernuftige vondsten van dorpstimmerlieden tot een nachtmerrrie voor Heemschut geworden, en toch — ondanks

dit alles, ja juist met dit alles, een sfeer uitstralend, welke van alle andere sferen onmiddellijk is te onderkennen. ☒ Maar mooie hoekjes heeft men hier toch ook nog bewaard; hier en daar prijkt nog een korenmolen in zijn oorspronkelijke gaafheid of een oud rijtje huisjes, in zijn pretentieloosheid vol eigen karakter, of een boerderij in ongerept-Frieschen stijl. En overal rijzen de torens omhoog, de tallooze Friesche dorps-torens met hun bakbeesten van kerken, als burchten op de hooge terpen de eindelooze, vruchtbare vlakke beheerschend.

DORPSSTRAATJE TE HALLUM, EEN DER OUDSTE EN MERKWAARDIGSTE BOUW-HOEKDORPEN

Uit de arbeidershuisjes als op de afbeelding trekken in den vroegen ochtend de „keppels” de velden in om te wieden of aardappels te rooien

OOK MINNERTSGA PRONKT THANS MET BOLLENVELDEN, AL BETREURT DE ONDERNEMENDE BOUWBOER HET, DAT DE TULPEN IN DEZEN CRISISTIJD ALEVEN WEINIG OPBRENGEN ALS DE VELDVRUCHTEN, WELKER TEELT HIJ DOOR DIE VAN BOLLEN VERVANGEN HEEFT

FEBRUARI BUITEN

(Slot van bladz. 63)

ZIJ behooren tot de familie der Scorpioenvliegen, Snavelhaften, Panorpaten, met dit onderscheid, dat de dieren niet kunnen vliegen, omdat zij slechts vleugelstompjes bezitten. Merkwaardig, dat deze insecten juist van October tot Maart

voorkomen en tegen het warmere jaargetijde verdwijnen. Echte winterliefhebbers dus! Hiertoe moeten ook de zoogenaamde Wintervlinders gerekend worden, die eerst dan verschijnen, wanneer alle andere vlinders verdwenen zijn. Zoo in Februari moet men eens de met korstmoss bedekte stammen van boomen nakijken en wel steeds aan de windvrije zijde. Daar kunnen insecten zich vrij snel bewegen, die heelemaal niet op vlinders

gelijken, omdat zij erg hoog op de pooten staan en niet kunnen vliegen. Dat zijn dan de wijfjes der Wintervlinders, die alleen maar vleugelstompjes bezitten, terwijl de mannetjes echte vlinders zijn met goed ontwikkelde vleugels. Zoo is er veel leven in den schijnbaar doodschen winter, wanneer de mensch het maar weet te vinden en te zien. In een zachte Maand Februari gedragen onze in het wild levende zoogdieren

en vogels zich anders dan in een koude maand. De hazen en konijnen krijgen het voorjaar in den kop en wij zien weer Kieviten op onze natte weiden. De wintergasten trekken zich meer en meer terug. Zelfs gebeurt het op een zoelen Februardag, dat de vleermuis even ontwaakt en een toertje rondfladdert. Alles hangt van de temperatuur af. Toch, wanneer wij maar eenmaal Februari kunnen schrijven, zijn de dagen merkbaar langer en krijgen wij zoo het gevoel het ergste weer bijna door te zijn. Onder in den grond begint het ook weer te werken, maar past op: „Maart roert z'n staart!”